

Романа ДУТКА

ЛЬВІВСЬКИЙ КООПЕРАТИВ «УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО»: ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА

Інформація про заснування та структуру львівського кооперативу «Українське Народне Мистецтво» подана на тістислого окреслення окремих явищ політико-економічного та культурного розвитку західноукраїнського суспільства 20—30-х рр. ХХ ст. Кооператив «У.Н.М.» відстоював національну окремішність українців в умовах бездержавності та експансії чужих культур, працював над формуванням своєрідного українського модерного стилю одягу та облаштування житла і храму на ґрунті рідного традиційного мистецтва.

Ключові слова: львівський кооператив «Українське Народне Мистецтво», часопис «Нова Хата», українська вишивка, національна ідентичність, західноукраїнське суспільство 20—30-х рр. ХХ ст.

© Р. ДУТКА, 2012

Перша третина ХХ ст. — особливий період в історії українського народу. На теренах Галичини то час чи не найбільшого і за обсягами досягнень, і за числом свідомих учасників — злету змагань за суспільну збудову народу, за формування різних національних громадських, наукових, господарських, мистецьких, вишкільно-оздоровчих інституцій найвищого рівня якості. Це час надзвичайного підняття національної свідомості й особистої відповідальності за долю Батьківщини, час братерської консолідації усіх суспільних верств. Жертовна праця горстки інтелігенції досягла швидких і небувалих результатів. Цим дивовижним успіхам українства сприяло те, що національний рух упродовж століття очолювала Греко-Католицька Церква. «У міжвоєнний період у Галичині лише дві потужні інституції, засновані не задля досягнення економічних цілей, зуміли зберегти свою цілісність — це Українська Греко-Католицька Церква та «Союз Українок». ... Саме Церкві українська громада завдячує освітою, зародженням тих же громадських організацій, особливо на галицьких теренах» [2, с. 5]. Не дивно, що сили зла кинулися знищити здорову пристигаючу ниву і знайшли серед людей легіони охочих це здійснити. Наслідки руїни, методично холодно спланованої на довготривалу і далекосяжну дію, не подолані і до початку ХХІ століття. Проте приклади тих зоряних десятиліть містять настільки потужний націєтворчий потенціал, що незмінно будять і запалюють українську душу до нового поступу. Сила пам'яті велика. Тому то так ревно пильновано стерти дотла всяку згадку про звитяги попередників: фізично усунути учасників та свідків подій, зробити недоступними найменші документальні відомості. Суголосьні переконання Романа Раковського. У статті до ювілейного збірника з нагоди 700-ліття Львова про успіхи української кооперації за міжвоєнні десятиліття («нечувані в тодішніх умовах осяги») наприкінці зауважує: «...Весною 1939 р. польська університетська молодь на спілку з вуличним шумовинням громила українські установи... Погромами вже не можна було знищити українського Львова, ані його застрашити. З кожним днем бачилося, як він ріс, міцнів, як розгортався наступ зорганізованої української маси на чужу твердиню всередині її мурів.

Большевицька навала змела з лиця землі ці наші здобутки довголітньої важкої і витривалої праці. Але навіть жажливий большевицький режим не зміг затерти пам'ять серед народу про те, що спільним, сві-

домо зорганізованим зусиллям, можна і в найтяжчих умовах змагатися й перемагати.

В слушний час ця пам'ять перетвориться у чин» [28, с. 174].

Витоки галицького феномену перших десятиліть ХХ ст. сягають глибини ХІХ-го. Поштовхом до нового пробудження та зростання національної свідомості українців, до пожвавлення і піднесення національного життя були, зокрема, Йосипінські реформи Австро-Угорської монархії, сприйняття галичанами ідей романтизму, ліберально-демократичних доктрин, та хіба найбільше — брутальні зневаги польських шовіністів [14, с. 282—283]. Освічена українська молодь, як і понад Дніпром, взялася пізнавати власний народ, його творчі надбання. Воскресає ідея національної самостійності. Вже у 50—60-х рр. ХІХ ст. формується усвідомлення, що для зросту в економічній та політичній сферах необхідно опиратися на власні сили народу. Українська інтелігенція працює над просвітою і самоорганізованістю селянства, зростає рух за піднесення його матеріального добробуту, за створення економічних основ національного життя. Заснована 1868 р. «Просвіта» видає зразки статутів і діловодства господарських спілок, різні брошури для заохоти і навчання творити фінансові заклади [16, с. 269]. Одним з перших, хто висував вимоги всебічного економічного розвитку України як окремої територіальної цілості, був Василь Каразін. Він вказував на колоніальну експлуатацію України. За ці та інші погляди його ув'язнили у Шліссельбурзькій фортеці (1820—1821), а потім майже до смерті утримували у маєтку в с. Кручик на Харківщині [3, с. 40]. «Намагання... науково обґрунтувати постулат суверенності народного господарства України, включити економічний фактор у новітні національно-політичні стремління українського громадянства» було характерним для обох частин поділеної України¹ [3, с. 42, 40—43]. Ілля Витанович підкреслює, що «економічні справи, не

¹ «Не зважаючи на політичні кордони, що перерізували землю українського народу, на неоднакові політично-правні умовини, в яких доводилося українській кооперації змагатися з супротивними силами в прислабленому соціально й вичерпаному економічно організмі народу, — в неподільній народній душі збереглися його моральні сили. Вони підняли його до самооборони майже одночасно обабіч тогочасних політичних меж, — спочатку наче якоюсь закономірністю відрухової стихії, яка подалу перетво-

риваючи на їх пекучо-гостру актуальність, не стояли на першому пляні в українських національних змаганнях, — в часах, коли треба було боротися за рідну мову, освіту широких мас, за саму національну назву. Соціально-економічна проблематика тільки подалу просякала в свідомість провідників українських національних змагань і в ширші кола громадянства, ...свідомість ваги й місця економічного чинника в національних змаганнях, поки не перейшла в програми молодих українських політичних партій, врешті і в дію...» [3, с. 42—43]. Віра у власні сили приводить на зламі століть до усвідомлення необхідності розвивати національне життя у всіх сферах. Ще перед Першою світовою війною галицькі українці сформували не тільки національні кооперативи різного профілю, банківські установи, але і «свої» партії, наукові, культурно-просвітницькі, молодіжні, спортивні товариства і навіть військові формації. Ці об'єднання охопили все тутешнє українське громадянство і викликали його незвичайну активність. Поляки чинили жорсткий спротив створенню і діяльності українських національних інституцій, а в міжвоєнні роки це стало тенденцією державної політики. На Першому українському просвітньо-економічному конгресі (лютий, 1909, Львів) наголошувалося, що українців винародовлюють і гноблять як націю, намагаються не допустити до ремісництва і торгівлі, витісняють з країни, змушують до еміграції [16, с. 271].

Динаміку і драматизм національного розвитку тогодення яскраво відбивають події довкола Львівського університету.

За австрійської влади у Львівському університеті основною мовою викладів була німецька. У 1787 р. тут сформовано український інститут з українською мовою викладання. У 1817 р. знову запанувала німецька мова. Весна народів зумовила зміни. На Соборі руських вчених Яків Головацький виголошує доповідь про окремішність української мови. У 1849 р. він очолює кафедру української мови та літератури у Львівському університеті, згодом з'явилися українські кафедри на богословському факультеті, кафедри з українською мовою навчання на правничому. Засновуються різні національні товариства, преса, політичні структури при духовній і ма-

ривалася в раціональний і свідомо спрямований засіб об'єднаних прагнень до відродження нації» [3, с. 43].

Друкарські прикраси часопису «Нова Хата». 1925—1927 рр.

теріальній підтримці наддніпрянців, зокрема і Товариство ім. Шевченка (1873). «Надмірне» пожвавлення українства зустрічає опір уже і австрійської влади, і поляків, і Ватикану. Але загроза війни з Росією змушує шукати прихильність українців. Зокрема, при Львівському університеті відкрито кафедру української історії. Місцеві польські шовіністи все

ж не припиняють гострої і підступної боротьби за повну колонізацію університету. Спротив українського громадянства завершився вимогами до австрійського уряду про організацію окремого українського університету, на що було отримано згоду. Цій ухвалі різко протидіяли не тільки польські кола. Негайно відреагувала Росія, імперська влада побачила в появі такої інституції смертельну загрозу для себе, адже ж українців не існує. Російське посольство у Відні передало австрійському урядові дипломатичну ноту, у якій утворення українського університету у Львові розцінено як **...оголошення війни Росії**. Перша світова війна перервала процес формування національного університету. Після «справедливого» дозволу Найвищої Ради Антанти на окупацію Галичини Польщею (25.VI.1919) та «ще справедливішої» ухвали Ради послів держав Антанти (14.III.1923) на введення Галицького краю під юрисдикцією Польщі були не тільки скасовані українські кафедри у Львівському університеті: українців позбавили можливості студіювати у вищих школах, їх відсторонено від усіх рівнів державної діяльності, табуйовано самі лексеми «українець» і «Галичина», дискриміновано українське шкільництво [14, с. 285—294; 31, с. 8—10; 35, с. 76—77]. «Наші вороги не то, що не хочуть нас бачити громадянами, але прямо відмовляють нам права на життя... А так як мозком всякого народу є його інтелігенція, то наші вороги постановили собі за всяку ціну знищити та вигубити перш за все нашу інтелігенцію. Її нищать» — стверджував у 1923 р. відомий західно-український політичний і суспільний діяч першої половини ХХ ст., зокрема — головний редактор щоденника «Діло» (1927—1935), Василь Мудрий [20, с. 22]. За його ж словами: «Не чужинець і не ворог створить нам кузню наших культурних вартостей, не він створить і умовини для повної свободи навчання й науки на нашій університеті, але ми самі. Не допустить він до розкриття й тої нагої правди про нього. Не потрібна для нього наша психіка свободи, не потрібний дух волі, а необхідні за це психіка раба та дух резигнації. Тим то не він, а ми самі можемо створити незалежно від нього самі для себе свобідне огнище правдиво нашої культури» [20, с. 26—27]. Галичани таки створили у Львові український університет самостійно; без підтримки офіційної влади, а при її переслідуваннях він таємно діяв з 1921 по 1923 роки.

Завершення визвольних змагань 1917—1920-х рр. було надто драматичним. Крах сподівань на здобуття незалежності був невимовним боєм кожної української душі, проте прагнення жаданої мети не згасло, а набрало нової якості. Українці змінилися. Учасники визвольних подій очолили різні ділянки громадського життя. Зокрема, хорунжий УСС Олена Степанів стає викладачем гімназії Сестер Василіянок, а після усунення з посади польською владою — з 1935 р. — референтом організаційного відділу Ревізійного Союзу Українських Кооперативів, зокрема, підрозділу кооперативів здоров'я — нового корисного явища в кооперації села [40, с. 49—61, 65—66]. Чотар УСС Іван Тиктор став королем галицької періодики, створивши концерн «Українська Преса». Він «обрав неміряне до того часу поле діяльності: пресовий наступ на зневіреного, збіднілого, не дуже освіченого читача, затиснутого в щілину між жебрацтвом і національною зневагою» [8, с. 31]. У перший рік офіційної юрисдикції Польщі над Галичиною у Львові з'явилося понад 20 різнотипних періодичних видань. 14 жовтня 1923 р. до них приєднався «ілюстрований політично-господарський часопис «Новий час» — перше дитя Івана Тиктора. Видання починалося словами: необхідно «враз взятися до дорогого і святого для всіх нас діла: відбудови втраченого... Новий час настав! Побідимо вірою в здійснення найвисшого українського ідеалу і бажанням твердо і організовано йти до своєї завітної мети!» [12, с. 99].

У другій половині міжвоєнного періоду українці подолали загальну розгубленість, зуміли зоорганізуватися, створити «державу в державі», одною з характерних рис якої була діяльність потужних кооперативів та преси, їх взаємодія і взаємопідтримка. До 1939 р. тільки у Львові виходило 139 українських часописів [19, с. 112]. У 1939-му Ревізійний Союз Українських Кооперативів об'єднав 3455 одиниць [40, с. 65].

Український кооперативний рух зростав обабіч тогочасних політичних меж. Ця нова форма суспільної самопомогі та самоуправління стала дієвою школою громадського і державницького виховання. Українці творили нове національне господарство, власні заклади праці з доброю оплатою і через це могли бути певним чином незалежними від окупаційних режимів, самим впливати на становище народу, на різні ділянки суспільного розвитку. «Відчуженим від

Польської держави українцям Галичини вдалося розбудувати сильне громадянське суспільство, охопити різні сфери національного життя — від виробництва сільськогосподарської продукції аж до витворення наукових і культурних цінностей та представництва українських інтересів на міжнародній арені» [7, с. 194]. Галичани піднялися до самостійного виготовлення різних високоякісних товарів і ще й демонстрували їх на багатьох виставках з явно пропагандною метою. Прибутки національної кооперації дозволяли цим займатися, а також фондувати інші суспільні проекти, зокрема розбудовувати українську духовну культуру. Функціонування кооперації мало політичний і пропагандний ефект як вияв громадської дозрілості українців, було засобом їх об'єднання, виховання національної честі та гідності [16, с. 496]. За словами Іллі Витановича «кооперація — це не тільки економічна самоціль, ні навіть виключно економічний засіб, а й громадсько-виховна система» [16, с. 496]. Наприклад, показ виробів українського промислу у Львові у березні-квітні 1936 року під протекторатом Союзу Українських Купців та Промисловців і Центросоюзу² відбувався у Народному Домі і починався від прохання про Боже благословення. Священик доктор Кладочний далі говорив про розвиток рідного промислу, справу, яка повинна бути дорогою кожному українцеві. «Твердість нації проявляється інакше в часі війни, а інакше в часі мира. В обличчі війни треба складати кров у жертві за волю, в часі мира треба сірої, муравлиної праці. Це теж самопосвята, на яку здобувається людина, що має в серці високі ідеали. Школою самопосвяти є Церков» [27]. У промові члена управи студентського кооперативу «Торгівельник» Р. Ільницького на відкритті показу прозвучало таке: «...Війна змінила нас. Зродилась конечність створити третій стан, перебудувати соціальну структуру нації, дати їй купця і промисловця... Третій стан більшає. За нього треба дбати, щоб він освідомив собі свої великі господарчі та загально-національні завдання. Взагалі наш господарський рух мусить бути здоровий і морально сильний, мусить дати можливість фахово і морально перевиховати український нарід в його цілості» [27]. Двотижнева газета Союзу Купців і Промисловців в одній з передових статей наголошувала на значенні

² Торгівельний синдикат Товариства «Сільський Господар».

торгівлі та промислу і закликала до найсуворішої дисципліни стосовно розпоряджень керівництва Союзу: «Торговля і промисл підносить культуру нації і примушує світ шанувати тих, що виявляють рухливість у цих двох царинах. Нарід, який є пасивний у торгівлі і промислі, можна прирівняти з пастухами чужих отар. Там, де нема власної торгівлі і промислу, там нема добробуту, нема культури, а є лише чернь для служби народам, що зуміли піти вище по щаблях цивілізації» [34]. Настанови А. Шептицького через пастирський лист до вірних ще як Станиславівського єпископа давали відчутні результати³.

Економічні успіхи дозволяли звернути увагу на естетику виробів, якість облаштування крамниць та виставок. Новопосталі питання природно увійшли у русло пошуків створення національно визначеного вигляду і товарів, і приміщень. Найбільше для цього надавалася стилістика українського народного декоративного мистецтва. Звичайно, кожен підприємець самостійно обирає свій шлях оформлення продукції. Про-

³ «...Єпископ А. Шептицький ...хотів бачити народ фізично сильним і розумово розвинутим, закликав його до християнської дбайливості про сучасні добра. Владика доводив, що для матеріальної сили народу не потрібно багато багатів, а вистачить мати пересічну заможність усіх, пройнятих християнським законом справедливості, любові і почуття людських обов'язків. Християнською засадою є єдність народу як запорака його сили та нездоланності, головна умова зростання його духовності, освіченості, вченості.

Важливим елементом національного розвитку та самоутвердження українського народу є виховання молодого покоління, самостійності його мислення, індивідуальності його дій. Головна мета виховання — спрямувати молодь на оволодіння таємницями економічного розвитку і, насамперед, промисловості й торгівлі, бо суспільство є слабким, якщо не має промисловості, й убогим, якщо в нього торгують чужинці. Молодь треба виховувати чесною, сумлінною, дбайливою, в душі християнської моралі. Владика А. Шептицький звертався зі словами заохочення, ободрення та перестороги до світської інтелігенції, яка за його словами, є природним просвітителем народу. Єпископ засуджував легковажність і брак розсудливості у тих, хто легковажить або не дооцінює авторитет Христа, закликав виховувати християнський патріотизм у народі, наголошуючи на патріотизмі Христа і Павла, на патріотизмі духовенства, яке любить свій народ не словами, а працею і самопожертвою для добра народу.

А. Шептицький доводив, що роздори, ненависть, зайва партійність вносять руїну в самі основи буття народу, нищать його з середини» [24, с. 225—226].

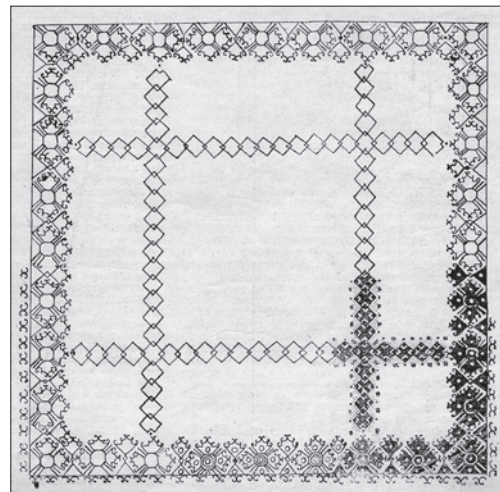
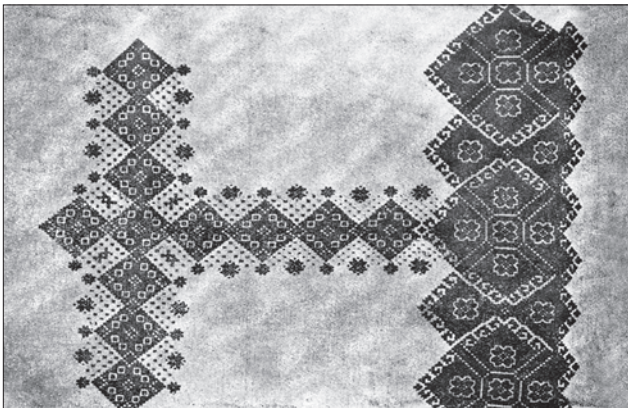
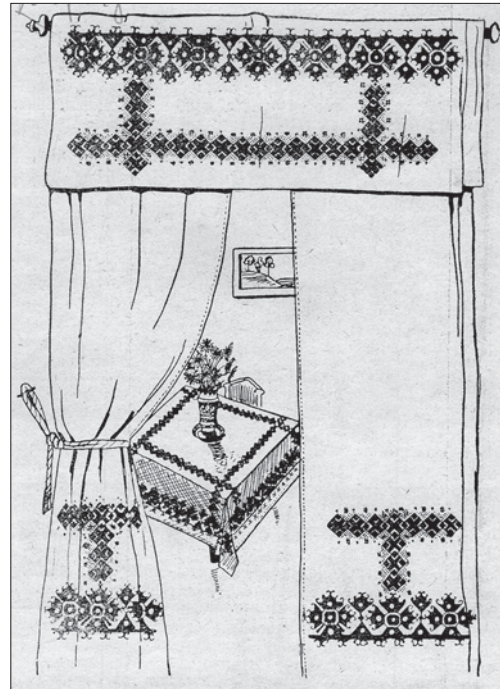
те саме вітчизняна традиційна культура на початку ХХ ст. «стала підґрунтям для розбудови концепції національного мистецтва» [43, с. 70], знову ж — по обидва боки політичного кордону, який ділив Україну.

На тлі цих складних, але повних бадьорої надії процесів з'явився кооператив «Українське Народне Мистецтво». Це не була економічно потужна одиниця, але самодостатня і зростаюча. Працівники «У.Н.М.» самі визнавали, що «кооператив не працює для зисків (прибутків. — Р.Д.)» [36]. Проте його значення, вплив на культурному полі був настільки важливим, що про «У.Н.М.» не проминають згадати і дослідники кооперації, і мистецтва, і періодики, бо в усіх цих ділянках кооператив залишив помітний слід.

У фундаментальній праці з історії української кооперації уміщено характеристику діяльності цієї інституції, як «славно записаної в анналах західноукраїнського кооперативного руху» [4, с. 461]. Також зазначається, що «У.Н.М.» не виявило впродовж своєї діяльності «особливих матеріальних успіхів, зате — плановий розвиток організації праці і, передусім, велику культурно-виховну діяльність [4, с. 458]. В іншому уже короткому огляді кооперації міжвоєнного Львова автор не проминув захопленою згадкою цей кооператив і його часопис «Нову Хату» [28, с. 173]. Це видання отримувало незмінно високі позитивні оцінки від своїх сучасників, зокрема — заступника директора гімназії сестер Василіянок сестри-матері Северини Парилле, доктора Філарета Колесси [42]. Ілля Витанович називає журнал високимистецьким і талановито редагованим [4, с. 458]. Проте у кінці ХХ — початку ХХІ ст. від дослідників української періодики часопис отримує значно більше визнання своєї вагомості: «Власне з «Нової Хати» почався найкращий період в історії західноукраїнської жіночої преси» [17, с. 130].

У статті «Архітектура і мистецтво Львова» до ювілейного збірника з нагоди 700-ліття міста зі стислим оглядом явищ від княжих часів по 40-ті рр. ХХ ст. при характеристиці ужиткового мистецтва «новіших часів» В. Січинський найперше згадує «У.Н.М.» та часопис «Нову Хату», визнаючи великою їх діяльність у цій сфері [32, с. 73].

Кооператив «У.Н.М.» підтримав давню місцеву специфічну мистецьку традицію Львова, яку місто зберегло й до першого десятиліття ХХІ ст. Дослідники помітили особливість львівського мистецького

Приклад пристосування мотивів автентичної вишивки для оздоблення порт'єр і обруса. За світлиною молодіці у вишиваній сорочці зі с. Іза Мармароського жупанату з книги «Народне мистецтво Підкарпатської Русі» (Прага : Пламя, 1927 ; Нова Хата. — 1927. — Ч. 10. — С. 16—17)

осередку — переважаючу зорієнтованість уже з найдавніших часів до ужиткової сфери, розвиненість ремісництва, художньої промисловості і поважні досягнення у цих ділянках [32, с. 73; 43, с. 69]. «У.Н.М.» продовжило також родовід мистецьких об'єднань Львова, який слушно виводять ще з цехових традицій міста [22, с. 9]. Уже від середини XIX ст. «почали виловлюватись й зовсім нові за суттю об'єднання, що плекали не стільки фахово-ремісничі традиції, як естетичну проблематику. Початок XX ст. і особливо міжвоєнне двадцятиліття, залишили яскраві приклади цієї тенденції, засвідчивши доволі високий мис-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (105), 2012

тецький статус Львова в контексті художньої культури Європи» [22, с. 9—10]. На останню чверть XIX — початок XX ст. припадає час зростання уваги до розвитку вітчизняного промислу, організації художньо-промислових шкіл, пошуків створення українського національного стилю у церковному мистецтві та промислових виробках, виховання молодих митців у руслі національних традицій. До перших об'єднань такої орієнтації належало товариство рукодільників «Побратим», засноване у 1872 р. Воно працювало все ж недовго, передавши весь свій фонд товариству «Просвіта», художні комісії якого займали-

Європейська мода від «Нової Хати». Проекти моделей суконь з популярним у 1920-ті роки оздобленням нашитими кораліками (Нова Хата. — 1927. — Ч. 12)

ся різноманітними проблемами [22, с. 15]. Про розвиток національного мистецтва дбало і Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. Особливу увагу на розвиток вітчизняного промислу, створення художньо-промислових шкіл звертали мистецькі комісії Політехнічного товариства у Львові та Галицького сейму. У 1883 р. утворилося товариство ремісників «Зоря» для відродження українського ремісництва, національних промислів. У 1898 р. при фінансовій підтримці галицької інтелігенції, а особливо українського співака Олександра Мишуги «Зоря» формує товариство «Руська ремісничя і промислова бурса у Львові». До ради нового товариства входили інтелігенція і робітники, які прагнули поновити серед українців зацікавлення ремеслом і промислом [22, с. 16—24].

У русло вирішення вищеокреслених проблем на початку двадцятих років ХХ ст. увійшов і кооператив «Українське Народне Мистецтво».

«Українське Народне Мистецтво» — жіночий промисловий кооператив з обмеженою відповідальністю був заснований у Львові, влітку 1922 р. з ініціативи «Союзу Українок» [1, с. 203]. «Серед усього розмаїття галицьких громадських жіночих організацій у сфері релігії, культури, освіти, окремих секцій у національ-

них товариствах («Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» тощо) саме воно⁴ стало найбільш репрезентативною спільнотою того часу» [9, с. 15]. Перед ним ставилися поважні завдання. Найперше сприяти розвитку народного мистецтва і домашнього промислу, знайти ринки збуту для таких виробів, подбати про зростання їх якості та шляхи здешевлення їх виробництва, а також поширювати переконання про цінність пам'яток народного мистецтва і необхідність їх залучення до повсякденного вжитку. Щоби це все здійснити кооператив повинен створити майстерні вишивок, мережок, ткацтва, кошикарства, гончарства, різьблення, дитячих забавок; закласти крамниці матеріалів і приладдя для виконання таких виробів, організувати курси і школи домашнього виробництва, влаштувати виставки і музеї. Таку інформацію про появу нового кооперативу подав «Господарсько-Кооперативний Часопис» [41].

Разом з тим у повідомленні містилися цікаві факти про популярність національного вбрання та ручних виробів у тогочасних європейців. Інтелігентне жіноцтво Чехії, Сербії, Хорватії, Швеції, Фінляндії у свята одягає вбрання, виготовлене за зразками народного мистецтва. Румунська та сербська королеви приймають закордонних послів та очільників інших держав у національному одязі. Навіть на коронації у Румунії більшість присутніх була у народному вбранні. Також у цій країні поширена мода прикрашати житло виробами народного мистецтва, бо вони гарніші від промислових товарів. Таку моду часопис закликає впроваджувати і в Галичині. Окрім того, виготовлення ручних робіт дає добрі прибутки. За приклад ставиться Відень, який рятується від голоду між іншим і домашнім виробництвом. У тутешніх промислових кооперативах чужинці замовляють гапти, в'язання, що дає місту чималі кошти. Подібну роботу було організовано і серед українок у таборах біженців під час Першої світової війни, але це були початкові спроби такого виробництва. Кооператив «У.Н.М.» повинен зайнятися спланованою систематичною роботою у цьому напрямку. Часопис зазначає, що працю «є кому повести». Керівник закладу — одна з перших найбільш наполегливих та заслужених українських кооператорок Емілія Стернюк. Ще до Першої світової війни вона займалася

⁴ Товариство «Союз Українок».

аналогічною справою — очолювала майстерню народних вишивок у Чернівцях. До дирекції кооперативу увійшли Марія Донцова⁵, Марія Громницька⁶, Ірена Домбчевська⁷ і Марія Біляк⁸. Головою Наглядової Ради згодилася стати Костянтина Малицька⁹. Спершу управління кооперативу містилося у домі п. Стернюк (вул. Руська, 3). Саме туди належало подавати зголошення про бажання стати членом кооперативу та грошові внески. «Господарсько-Кооперативний Часопис» вважав, що кожна свідома громадянка повинна стати членом цього кооперативу, також закликав складати сюди заощадження, віддавати на комісію роботи з народного мистецтва та замовляти такі саме у цій установі. Окремі кооперативи повинні би теж стати учасниками «У.Н.М.», щоби допомогти молодому кооперативу розвинути корисну для народного господарства діяльність.

Організаційне становлення кооперативу «У.Н.М.» тривало кілька років: відбувалося нагромадження первинного капіталу з пожертв та членських внесків, а також і самі залучення громадян до членства в кооперативі. Активну діяльність відновлено щойно влітку 1924 р. з капіталом у 20 доларів з внесків 1922—1923 рр. (відбулася девальвація польської валюти). До

⁵ Донцова Марія (дівоче Бачинська) — на час заснування «У.Н.М.» — 30 років, — гром. діячка, журналістка, нар. у с. Смерже Сколів. пов., належала до жіночої чоти Січових Стрільців під проводом Олени Степанів-Дашкевич, дружина Дмитра Донцова, закінчила Вищу торгівельну школу для дівчат у Відні. Виїхала до США [10, т. 2, с. 576; 26, с. 134—135].

⁶ Громницька Марія (Карпінська), банкір, гром. діячка, на час вступу до «У.Н.М.» — 29 років [26, с. 141].

⁷ Домбчевська Ірена — на час вступу до «У.Н.М.» 36 років, культурно-просвітня та громадська діячка, донька священика Григорія Рибчака, управителька захисту Укр. Січ. Стр. у Львові, де знаходив опіку в останні роки життя І. Франко, з 1949 — в США, дружина Романа Домбчевського, гром. діячка, члена дипл. місії УНР в Празі, адвоката, публіциста. У 39 р. був вивезений більшовиками [10, т. 2, с. 561; 26, с. 143].

⁸ Біляк Марія (дівоче Ляхович) — на час вступу до «У.Н.М.» 28 років — гром. діячка, чл. Гол. Управи Союзу Українок у Львові, на еміграції — голова Об'єднання Укр. Жінок англ. зони окупації Німеччини, референт СУ Америки.

⁹ Малицька Костянтина — на час вступу до «У.Н.М.» 50 років, псевдо — Віра Лебедова Дністрова Чайка, письменниця, педагог, журналістка, гром. діячка, заст. Голови Світового Союзу Українок, нар. в с. Кропивник Калуськ. пов., автор слів пісні «Чом, чом, чом, земле моя ...» [10, т. 4, с. 1449; 26, с. 158].

листопада 1925 року до кооперативу приєдналося 165 осіб. До Наглядової Ради на той час входили: голова Стефанія Монцібович, заступник Ірина Лежогубська, секретар Анна Вергановська, члени — Марія Струтинська, Соломія Охримович, Стефанія Савицька¹⁰, Стефанія Чижович¹¹. До Управління кооперативу належали Ірина Макух¹² — голова організаційної і промислової секції Союзу Українок, Марія Громницька, Софія Федак та їх заступниці Стефанія Прокопишин-Бекесевич, Марія Утрusco-Мельник. На Надзвичайних загальних зборах членів кооперативу у листопаді 1929 р. підтверджено його початкове завдання — створити осередок плекання українського народного мистецтва. Подібні об'єднання вже існували у Косові (майстерня килимів і гуцульських вишивок) та у Чорткові (промисловий кооператив з аналогічною назвою). Їх виробу були призначені здебільшого на експорт, а тому лише «вакаційні принагідні гості мають змогу любоватися красою й пишністю тих безцінних вартостей нашого народного мистецтва» [33]. Тому кооператив «У.Н.М.» власне покликаний розповсюджувати виробу народного мистецтва серед найширших кіл українського громадянства. Через започатковане у червні 1925 року видання часопису «Нова Хата» планували зацікавити жінок народним мистецтвом настільки, щоби воно стало необхідним у щоденному житті, а не тільки у свята. Наступним завданням визначили при-

¹⁰ Савицька Стефанія — на час вступу до кооп. — 34 роки, гром. діячка, економіст, навч. в Торгівельній академії у Відні, ув'язнена 1924 року разом з Ольгою Басараб, дружина Михайла Матчака, гром. діячка, публіциста, видавця, старшини Укр. Січ. Стр., ад'ютанта полк. Коновальця, посла до пол. сейму (1928—1930), власника видавництва «Ізмарагд» у Львові, 1947 року заарештованого у Відні, помер на засланні в Потьмі [10, т. 4, с. 1492, т. 7, с. 2681; 26, с. 166].

¹¹ Чижович Стефанія (зам. Пушкар) — на час вступу до «У.Н.М.» 24 роки, гром. діячка в Галичині і США, промисловий інженер, психотехнік, чл. Управи і голова СУ Америки і ін. укр. жін. спілок Америки, директор мист. кооп. «Базар» у Філадельфії, дружина Миколи Пушкарра, мовознавця, доцента Львів. у-ту [10, т. 7, с. 2420].

¹² Макух Ірина (зам. Павликовська) — на час вступу до «У.Н.М.» 24 роки, гром. діячка, співзасновниця і член Управи Союзу Українок, т-ва «Укр. Захоронка» і «Вакаційній Оселі» у Львові, донька Івана Макуха, адвоката, гром.-політ. і кооп. діячка, посла до Галицького сейму, дружина Ю. Павликовського, сенатора, голови Ради Ревізійного Союзу Українських Кооперативів [10, т. 4, с. 1444, т. 5, с. 1917; 26, с. 157—158].

дбати приміщення для власної крамниці з виробами народного мистецтва. Але це вважали можливим, коли членство зросте до 400—500 осіб, які вкладуть необхідний капітал [33]. У кожному числі «Нової Хати» друкувався заклик до українських жінок вступати до кооперативу для кращої і швидшої реалізації накреслених завдань, для виконання великої мети: пропаганди українського народного мистецтва, вдосконалення української домашньої культури та творення джерел заробітку для сільського жіноцтва. Проте такої кількості членів «У.Н.М.» не досягнуло, але доволі швидко розгорнуло успішну видавничу і виробничу діяльність. Культурно-виховний вплив кооперативу охопив усі західноукраїнські землі та діаспору, налагоджено зв'язки з головними осередками української еміграції у Європі, Америці, навіть — в Китаї. Вільні контакти з Центрально-Східною Україною не були можливими, але постійний зв'язок все ж підтримувався, особливо — в діяльності студій народного мистецтва, також операції та жіночого руху.

Число членів кооперативу не було сталим і коливалося в межах 160—120 осіб. Дирекція намагалася приєднати до членства також усіх вишивальниць, які виконували замовлені роботи, чи надавали до продажу власні твори. Вони повинні були вносити 5% від отриманого тут прибутку. Перехід «У.Н.М.» в ранг кооперативу виробників був занадто складним процесом і це не зреалізувалося. На 1936 р. серед 121 члена було три селянки, п'ять ремісниць, одна фізична робітниця, 45 жінок інтелігентних фахів, сім промисловців та 60 інших осіб, переважно дружин інтелігентів [33; 4, с. 459, 496].

До осіб, які найдовше були при керівництві кооперативу і кому найбільше вдалося посприяти його розвитку та втіленню смілих проєктів І. Витанович [4, с. 459] відносить багатолітнього керівника Наглядної Ради Ірину Бонковську¹³, членів Ради — С. Савицьку-Матчак, С. Бекесевич, Стефанію Монцібович, Неонілю Терлецьку, члена Контрольної комісії — Ольгу Бачинську¹⁴.

¹³ Бонковська Ірина — до «У.Н.М.» прийшла у 30 років у 1928 р., економіст, банкір, член редколегії ж. «Нова Хата», Управи кооп. «У.Н.М.», економіст Гіпотечного Земельного банку у Львові, у кінці війни емігрувала на Захід, працювала в кооперативах «Жіноча праця» у Мюнхені та «Базар» у Філадельфії [26, с. 136].

¹⁴ Бачинська Ольга нар. 1876 р. в родині урядовця залізниці у Стрию, найстарша представниця жіноцтва на керівній посаді

Більшість членів керівництва кооперативу та редакції часопису були випускницями дівочої гімназії Сестер Василянок у Львові. Заклад був призначений найперше для піднесення національної свідомості і загальної культури українського громадянства через відповідне виховання та освіти майбутніх матерів, а відтак їх впливу на власних дітей, а також — на оточення. Другою метою було плекання кадрів для розвитку української національно-громадської діяльності [13, с. 32]. Своє призначення гімназія успішно виконувала. За час існування (1906—1939) з її стін вийшли сотні освічених патріоток. Величезний вплив на формування зацікавлень та переконань гімназисток мала заступник директора сестра-мати Северина Парилле, єврейка за походженням, ревна українська патріотка за поглядами і ділами. Саме цій особі гімназистки завдячували прищеплення великої любові до українського народного мистецтва. Сестра-мати сформувала при гімназії поважний етнографічний музей, захопила колекціонуванням і педагогів гімназії, і учениць, і їх батьків. Для гімназисток музей був доступним постійно, вони могли знайомитися з творчими висотами народу, що сприяло формуванню здорового повноцінного національного естетичного смаку. Для засновниць кооперативу «У.Н.М.» плекання українського народного мистецтва стало поважною справою життя, свідомим вибором корисного чину для збудови рідного народу. Сестра Северина співпрацювала з кооперативом впродовж усіх років його існування, зокрема, над визначенням питомих закономірностей українського народного вбрання, способах його популяризації [18, с. 78]. На сторінках «Нової Хати» вона уміщувала спогади, етнографічні розвідки, нариси різної тематики.

Першою структурною одиницею кооперативу стало видавництво «Нової Хати», а його першою продук-

---

в укр. кооп. русі, чи не перша з українок закінчила Торгівельну школу, дружина адвоката І. Бачинського, під час Першої світової війни зорганізувала першу допомогу харчами і ліками Укр. Січ. Стрільцям, керувала харитативною службою у таборі виселенців в Гмінді, подружжя Бачинських передало Національному музеєві величезну збірку народних вишивок. Ольга — член численних товариств жіночих, кооперативних, харитативних, одна з директорів «Маслосоюзу». Другу світову війну пережила важко, бачивши руйнування довголітніх надбань громадської праці, фізичні і моральні муки близьких і знайомих. Саму її німці викинули з власної домівки, де пропали численні пам'ятки українського народного мистецтва. Померла у лікарні в Стрию у 1951 році [10, т. 1, с. 1001—1003; 3, с. 413—114].

цією були часописи, зразки узорів до ручних робіт та монограм, і таблиці кроїв. Саме з цим «У.Н.М.» вперше вийшло на публічний огляд на Станіславівському ярмарку у 1926 році [37]. Безпосередньо після першої ширшої презентації товариства розпочато виконання ручних робіт із застосуванням народних вишивок. Восени 1927 року на Хліборобській виставці у Стрию «У.Н.М.» вперше демонструвало свої ручні роботи: вишиванки, пристосовані до облаштування сучасних помешкань та оздоблені вишивкою модні жіночі сукні [38, с. 1—2]. Кооператив відразу здобув великий успіх, зросла кількість замовлень. Праці «У.Н.М.» швидко чи навіть стрімко здобули популярність серед широких кіл українського і не українського громадянства у межах країни та закордоном. Важливим і цінним було те, що у виробках «У.Н.М.» строго дотримувалися точного відтворення першоджерела.

Спершу кооператив об'єднував поодиноких вишивальниць у місті та по селах, яким надавав замовлення або приймав для збуту їх власні твори. Відтак почав зорганізовувати групи вишивальниць («вишивкарські станиці») під керівництвом інструкторок у різних місцевостях по хатах селян (на Львівщині, Яворівщині, Самбірщині, Стрийщині, в околицях Городка, Борщева та ін.) [4, с. 459; 36]. Перший такий осередок заснований у 1927 р. у с. Пчани на Жидачівщині. Інструктор Іванна Білинська керувала роботою 40 дівчат-селянок, які на той час виготовляли більшість виробів кооперативу. Постійні групи майстринь дозволяли ритмічно працювати і вчасно виконувати замовлення [38, с. 1—2]. На 1936 р. «У.Н.М.» мало 13 стабільних майстерень, у яких працювало близько 500 вишивальниць, переважно селянок, що виконували роботи за поданими зразками [4, с. 459].

Важливою ділянкою роботи кооперативу було усунення лихварського посередництва в постачанні матеріалів і знарядь праці, а особливо — при збуті готових виробів. Багато посередницьких структур не тільки визискували домовиробників. Незмірно гіршою шкодою їх дій було ламання мистецьких уподобань народу: замовлення виконувалися за смаками посередників, які не шанували і не розуміли художньої вартості автентичних народних виробів. «У.Н.М.» розпочало енергійну й ефективну протидію цьому явищу і за допомогою економічно-кооперативних заходів, і через свій журнал «Нову Хату».

Редакційна колегія «Нової Хати». Зліва направо: Марія Громницька, Євгенія Вербицька, Константина Малицька, Стефанія Савицька, Лідія Бурачинська, Ірина Бонковська, Олена Залізник, Ірина Гургула. 1934 р.

Поява часопису у червні 1925 р. на рік випередила, як уже зазначалося, виробництво вишивок у кооперативі. «Нова Хата», початково звернена до інтелігенції, швидко стала потрібною, очікуваною і улюбленою серед усіх верств галичан та в усіх осередках української діаспори. А про політичне значення журналу, його націєтворчий потенціал свідчать, зокрема, непоодинокі випадки конфіскації тиражу часопису польською окупаційною владою¹⁵. Пояснення конфіскації та тексти постанов судів редакція повинна була видрукувати на першій сторінці наступного числа журналу. За даними польської статистики лише 1932 р. українські газети зазнали 343 конфіскації [25, с. 79]. Для комуністичної влади журнал «Нова Хата» був настільки небезпечним, що **всі випуски** були заблоковані у спецфондах. У бібліотеках при кадебістській системі довоєнна українська періодика була предметом найбільш суворого нагляду як найбагатше документальне джерело. Бо за відсутності власного державного апарату українці намагалися у пресі фіксувати найголовніші події з життя народу на етнічних територіях та в діаспорі [15, с. 3].

За 14 років з червня 1925 по вересень 1939 він з'являвся 198 разів, з 1925 по 1934 рр. — раз у місяць, з 1935 по 1939 — як двотижневик.

¹⁵ Число 3 за 1929. — за публікацію матеріалів про Ольгу Басараб (Нова Хата. — 1929. — Ч. 4. — С. 2); Число 23 за 1937 (Нова Хата. — 1937. — Ч. 24. — С. 1); Число 21 за 1938 р. — за статтю «В листопадові дні», бо вона за ухвалою Окружного суду пропагує українські націоналістичні сепаратистські гасла і публічно закликає до повалення влади (Нова Хата. — 1938. — Ч. 22—23. — С. 1).

Управління кооперативу «Українське Народне Мистецтво»: Директор Ірина Макух-Павликовська, інженер Стефанія Чижович. 1934 р.

За початковим задумом видавців «Нова Хата» повинна була знайомити читачок з новинами європейської моди та бути порадиником у справах домашнього господарства. У перших числах часопису більшість сторінок була зайнята зразками модного жіночого вбрання. Та вже через пів року з початку виходу було окреслено вищі завдання журналу: формувати належну культуру домашнього господарства, українізувати всі можливі його ділянки, а також розвивати активну громадську позицію жіноцтва. Важливою частиною праці редакції був розвиток українського народного мистецтва через поширення інформації про народну творчість взагалі та про її цінність; переконування читачок впроваджувати у щоденний ужиток автентичні пам'ятки народного мистецтва чи їх точні копії, а також пропаганда модерного застосування його традицій. Європейська мода й надалі була присутня на сторінках журналу, але поступово її потіснили моделі з національною стилістикою. Редакція намагалася формувати українську моду.

Головними редакторами «Нової Хати» були Марія Громницька (1925—1926), д-р Марія Фуртак-Деркач¹⁶ (1926—1929) і Лідія Бурачинська¹⁷

¹⁶ Деркач Марія Дем'янівна (Фуртак-Деркачева) — прийшла до кооп. у 30 років — літературознавець, нар. в с. Стусів, тепер Тербовл. р-ну, зак. Празький ун-т, пішла з редакції через звинувачення у «прокомуністичних» поглядах, пропагуванні радянської України. По Другій світ. війні працювала в системі АН УРСР, зокрема, у Наук. б-ці ім. Стефаніка у Львові [26, с. 143].

¹⁷ Бурачинська-Рудик Лідія — прийшла до «У.Н.М» у 28 р., журналістка, гром. діячка, нар. в с. Гринява, тепер Верховин. р-ну, сер. освіти здобула в Німеччині, зак. Вищу економічну школу в Празі, редактор «Нової

(1930—1939). До редакційної колегії належали С. Савицька, Марія Морачевська (учителька прикладного мистецтва), К. Малицька, О. Залізник, Е. Вербицька, Уляна Старосольська, І. Гладка, І. Гургула. З еміграції у Празі співпрацювали: Харитя Кононенко (розстріляна гестапо на Волині, під час Другої світової війни), Валерія О'Коннор-Вілінська, Зінаїда Мірна, Софія Русова, Платоніда Щуровська-Росіневич [4, с. 461].

Засновники «Нової Хати» бажали дати українському жіноцтву «свій» журнал, «прогнати з українських хат чужі видання» і спонукати широкі кола жінок до активної співпраці з часописом. Важливо, що працівники редакції закликали громадянок надсилати свої літературні і науково-популярні праці, «хто охочий приложити своїх рук до духового збагачення нашого жіноцтва...», вони всіляко бажали збудити у жінці творчі сили, щоби вона не була «робучою машиною, а творцем-мистцем» [5]. Редакція намагалася заповнити сторінки різноманітними цікавими матеріалами, також і тісно пов'язаними з сучасністю: окрім виконання головного призначення — плекання народного мистецтва і домашньої культури, задовільнялися літературні інтереси читачок, запити жінки-матері, жінки-господині; висвітлювалися події та проблеми жіночого руху в Україні та світі.

Організатори видання часопису «Нова Хата» визнавали, що «гурток «одчайдушних» жінок, без матеріальних засобів і без видавничої практики взявся за видання жіночого журналу». Одні глузували, другі вичікували, що з того вийде, а були такі що порадили й допомогли вийти у світ першому жіночому журналові, що обрав за мету пропагувати народне мистецтво й домашню культуру. На закінчення четвертого року видання організатори визнали, що «тверді підмурівки вже покладено, до праці приєдналися нові поважні співробітники, які прикрасили видання своїми цінними працями». Тепер є важливим на цій основі збудувати будівлю, яка би «стала незаступною складовою частиною нашої культури» [39]. І це їм наравду вдалося.

Хати», з 1949 — у США, вчителювала, редактор органу Союзу Українок Америки «Наше Життя» (1951—1972) та «Вісти СФУЖО» (з 1949), заст. і голова СУА, член правління НТШ, автор численних публікацій, зокрема статей до Енци. Укр.-ва, кількох монографій, мешкала у Філадельфії [26, с. 137].

У перші роки видання часопис пропагував народне мистецтво, уміщуючи дві сторінки ручних робіт із застосуванням народних узорів, а також подавав статті на теми з народного мистецтва або шляхетного влаштування оселі. Такі матеріали готували: Софія Вальницька, Ірина Гургула, Наталя Коцюбинська (з Києва), сестри Кульчицькі, Ярослава Музика, Марія Рудницька-Охримович, Стефанія Савицька, професор Свенціцький [39].

Відомості про раціоналізацію хатнього господарства, гігієну жінки, жіночий спорт, виховання дітей, кухню, домашнє шитво формували Осипа Заклинська, Софія Мійська, Зінаїда Мірна, Марія Омельченко, д-р Софія Парфанович, інж. Ліда Пахоліхова (з Чехії), Олекса Саламончук і Олена Федак-Шепарович [39].

У літературній частині уміщували матеріали про визначних українок та іноземок, оригінальні оповідання та переклади. Стисло повідомляли про загальний культурний рух в Україні, включно з підрадянською територією. Такі публікації готували М. Бачинська-Донцова, К. Бобикевич, Олена Вергановська, С. Дністрянська, Остап Грицай, Олена Залізник, Уляна Кравченко, Юрій Кисілевський, Я. Лагодинська, Константина Малицька, О. Могульська, Софія Олеськів-Федорчак, Марія Роздольська, Мілена Рудницька, Н. Рудницький, А. Свенціцька, Степан Сірополко, Дарія Старосольська, Анна Тарасевич-Ортинська, Михайло Матчак, І. Федорович-Малицька [39].

Редактор «Нової Хати» Марія Фуртак у підсумках за перші чотири роки праці зазначає: «Цей підсумок хоч і не блискучий, але не вбогий, з огляду на умови, в яких доводиться працювати» [39].

З 1928 р. щоквартально передплатниці «Нової Хати» отримували таблицю кроїв. Креслення лекал можна було придбати до кожної моделі, поміщеної у часописі. З 1929 р. почалося щоквартальне видання кольорових узорів українських вишивок на окремих аркушах (за величиною аркуша журналу) як безкоштовного додатку до часопису. Узори добиралися з музеїв та присланих до кооперативу пам'яток.

З 1935 р. відділом народного мистецтва керувала спеціальна фахова Колегія ручних робіт так, щоби ця рубрика у «Новій Хаті» охопила якнайповніше історію українського орнаменту. Від цього року додатками були чотири кольорові таблиці узорів, два ар-

куші кроїв, два аркуші узорів, пристосованих до сучасних виробів (напр. для фелону і хоругви) [21].

Початково накреслені для себе завдання ще у 1922 р. «Українське Народне Мистецтво» здійснювало не самостійно, а спільно з кількома іншими кооперативами. Зокрема, з львівським — «Комета», який виготовляв полотна, з кооперативом «Гуцульщина» і спілкою «Гуцульське Мистецтво» з Косова, з кооперативом «Рільник» з Вільшаниці та іншими кооперативами Яворівщини, які займалися збутом плетінок з шувару та лози і виробів з дерева [4, с. 459]. «У.Н.М.» співпрацювало з художньою майстернею сестер Кульчицьких у Перемишлі. Найтіснішою була співпраця з найстаршим галицьким кравецьким кооперативом «Труд», заснованим у 1900 р. [4, с. 458]. Багато членів «У.Н.М.» були одночасно членами «Труду», зокрема, відома громадська діячка Олена Охримович-Залізник, яка у вересні 1927 р. очолила управління «Труду». У двадцятих роках цей кооператив мав відділи сукні, білизни, крамницю з кравецьким приладдям і вишивками, школу крою і шиття на 70 учениць і приблизно 450 членів. Кооператив «У.Н.М.» користувався приміщеннями «Труду» для власних потреб. Так як «Труд» і Союз Українок у Львові не мали власного видання до 1935 р. — «Нова Хата» уміщувала на своїх сторінках інформацію про події у цих об'єднаннях.

Одною з ланок структури кооперативу були крамниці для збуту виробів народного мистецтва та матеріалів і знарядь, які одночасно виконували роль виставкових салонів. 1 січня 1928 р. «У.Н.М.» відкрило власний «склад» при вул. Словацького, 14 на I поверсі¹⁸. Там розміщувалася і редакція «Нової Хати» з відділом мод і ручних робіт [30]. Окрім вишивок, розпочали продаж також дерев'яних і керамічних гуцульських виробів. 8 жовтня 1928 р. через економічні труднощі кооператив переніс своє розташування до будинку «Труду», на площу Ринок, 39. Там же містилася редакція і адміністрація журналу «Нова Хата» [30]. Відтак, з покращенням фінансового стану, було придбане приміщення для крамниці при вул. Костюшки, 1. Участь кооперативу у «Льонарській» виставці у Варшаві дала поштовх для відкриття постійної крамниці у формі салону-виставки при найрухливішій вулиці міста (Маршалківська, 97 а). Цей осередок забезпечував кращий

¹⁸ Тобто — над приміщенням партеру.

збут вишивок та інших виробів художніх промислів. «Нова Хата» повідомляла, що у чужому середовищі, у центрі жвавого промислового і господарського руху, розкішного життя, ці речі не першої потреби, мали особливий попит. Тутешнє жіноцтво не вміє вишивати і не займається вишивкою для розваги і насолоди, як це є в Україні, коли майже кожна жінка чи у місті, чи в селі має клуночок з приладдям до вишивки чи в'язання зі зразками узорів і рисунків. Через те львівська крамниця «У.Н.М.» головним чином продає матеріали до ручних робіт [36]. Збут ручних робіт був налагоджений у США, Канаді, Англії при підтримці різних тутешніх українських об'єднань [29; 4, с. 459].

«У.Н.М.» намагалося поширити діяльність і на інші, окрім вишивки, галузі народних промислів, на модерне пристосування і збут художніх виробів з дерева, килимів, скатертин, хідників, вибійчених та фарбованих натуральними барвниками текстильних речей. Кооператив став центром збуту та посередником для такого виду промислів, а також центральною гуртівнею постачання матеріалів до ручних робіт: ниток, пряжі, полотен і подібне. Продавалися також і взірці візерунків [4, с. 458].

Ще одною зі структурних складових «У.Н.М.» був Музей кооперативу. Редакція «Нової Хати» закликала читачок надсилати різні пам'ятки, які «стануть загальнонародним добром, а ми виконаємо потрібну культурну роботу» [11]. «Львівські музеї не мають повних збірок ноші з усіх частин України, не мають навіть комплетів найбільш характерних зразків галицької селянської ноші; швидше їх можна знайти в етнографічних музеях Відня, Петербурга, Будапешта» [23]. Через те виготовлення моделей за народними традиціями у Львові «справляє значні труднощі щодо збереження чистоти стилю» [23]. Про надіслані до мистецького відділу пам'ятки для Музею повідомляла «Нова Хата». Мистецький відділ кооперативу «У.Н.М.» користувався етнографічними збірками вишивок Клубу Русинок, Музею НТШ, збірками Озаркевич-Величкової, Ольги Бачинської, Данила Щербаківського з Національного музею та друкованими виданнями і альбомами Олени Пчілки, Клубу Русинок та ін. [6].

У 1935 р. було засновано Клуб «Нової Хати», який здобув велику популярність — це товариський клуб для ближчого і безпосереднього контакту з передплат-

ницями часопису, для членів кооперативу і його гостей надавалася можливість перечитати свіжі щоденні часописи, переглянути ілюстровані журнали, побувати на дискусійних вечорах на актуальні теми. Відкриття Українського Жіночого Клубу при «Новій Хаті» відбулося 23 вересня. Він повинен був діяти щоденно з 17 по 20 годину, а «клубові сходи» з програмою планувалося проводити щопонеділка [36]. Клуб часто влаштував у Львові, часом і по інших містах Галичини дискусійні вечори з показами мистецьких пам'яток, народної ноші, модерного хатнього облаштування і господарювання, покази досягнень молодого українського промислу. Цією ділянкою праці кооперативу керувала член редколегії часопису «Нова Хата» — Н. Гаврих-Костецька [4, с. 459].

Члени кооперативу «У.Н.М.» брали активну участь в українському громадському і кооперативному русі, у підтримці зв'язків з міжнародними жіночими та жіночими кооперативними об'єднаннями, представлені України на їх з'їздах, конгресах і под. Журнал «Нова Хата» гідно репрезентував українську культуру та модерний жіночий український рух закордоном [4, с. 459].

«Українське Народне Мистецтво» — промисловий кооператив, заснований 1922 р. групою високоосвічених та суспільно активних осіб зі львівського українського інтелігентного жіноцтва. Він був одним з вельми дієвих чинників творення національно-культурного феномену Галичини. Серед нечисленних галицьких промислових кооперативів, здебільшого кравецьких та торгівельних, «Українське Народне Мистецтво» було особливим винятком через обрану незвичайну мету — підтримку народного мистецтва, найперше вишивки, та плекання домашньої культури. Працівники кооперативу боролися за українську ідею через пропаганду українізації тогочасного міського вбрання, облаштування житла та храму. Вони намагалися засобами народного мистецтва утвердити почуття національної належності найперше серед міської частини українського суспільства, яка, як відомо, зазнавала найбільшого асиміляційного впливу. Утвердити «український стиль» у повсякденні, у творенні національно означеного сучасного модного одягу та облаштування помешкання є незаперечною високою заслугою кооперативу. «У.Н.М.» намагалося українізувати якнайбільшу частку предметного оточення українця та усі різновиди і компоненти вбрання — від білизни і

пляжних костюмів до вечірньої сукні. Проблема українізації міського вбрання, української моди не втрачає актуальності відколи її означили діячі кооперативу «У.Н.М.».

Досвід кооперативу «Українське Народне Мистецтво» з огляду на величезний потужний культурний вплив, дієвість застосованих засобів для досягнення поставленої мети гідний поновлення і поширення на терені Української держави. Успішна і плідна діяльність кооперативу у пору підневільного стану країни вельми актуальний для українського суспільства початку ХХІ ст., бо подає випробувані, практичні засоби збереження і розвитку національного мистецтва.

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки у громадському житті Західної України. 1884—1939 / Марта Богачевська-Хомяк [переклад за виданням : *Martha Bohachevsky-Chomiak. Feminists Despite Themselves : Women in Ukrainian Community Life, 1884—1939.* — Edmonton : University of Alberta, 1988]. — К. : Либідь, 1995. — 424 с. + іл.
2. Богачевська-Хомяк М. Крок за кроком. Вступ / Марта Богачевська-Хомяк, д-р істор. наук, проф. (США) // Дядюк Мирослава. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. Між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. — Львів : Астролябія, 2011. — С. 5—6.
3. Витанович І. Прояви національно-економічної свідомості в українській громадській думці й науці / Іля Витанович // Витанович І. Історія українського кооперативного руху. — Нью-Йорк : Товариство української кооперації (ТУК), 1964. — С. 40—43.
4. Витанович І. Співпраця жінок в західно-українському кооперативному русі / «Українське Народне Мистецтво» // Витанович І. Історія українського кооперативного руху. — Нью-Йорк : Товариство української кооперації (ТУК), 1964. — С. 455—461.
5. Від Видавництва // Нова Хата. — 1927. — Ч. 12. — С. 20.
6. В справі збирання народних вишивок / редакційна стаття // Нова Хата. — 1929. — Ч. 8—9. — С. 5.
7. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ—ХХ ст. / Я. Грицак. — К. : Генеза, 1996. — 360 с. + іл.
8. Думанська О. «...За ктиторів та добротинців» / О. Думанська // Іван Тиктор: талан і талант : монографія / Надія Зелінська, Лідія Сніцарчук, Е. Огар та ін., керів. авт. колективу О. Думанська. — Львів : Українська академія друкарства, 2007. — С. 25—33.
9. Дядюк Мирослава. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. Між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю : монографія / Мирослава Степанівна Дядюк ; видання Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України. — Львів : Астролябія, 2011. — 368 с. + іл.
10. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина : в 11-ти т. / репринтне відтворення видання 1955—1984 рр. ; відп. ред. Володимир Кубійович. — Львів : НТШ, 1993—2003. — 4015 с.
11. Збірка народних узорів «Нової Хати» / редакційна стаття // Нова Хата. — 1929. — Ч. 6. — С. 8.
12. Зелінська Н. Газета «Новий час» / Надія Зелінська // Іван Тиктор: талан і талант : монографія. — Львів : Українська академія друкарства, 2007. — С. 99—110.
13. Ісаїв Петро. Нарис історії гімназії Сестер Василянок у Львові / П. Ісаїв // Український Архів. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові / ред. колегія : гол. редактор Василь Лев, члени Анна Кобринська, Дора Рак, Степанія Бернадин і ін. — Т. ХХІІ. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : НТШ у Нью-Йорку, 1980. — С. 17—35.
14. Крип'якевич І. Історія України / Іван Петрович Крип'якевич ; ред. колегія Ю.П. Дяченко, В.О. Замлинський, Л.Г. Мельник і ін., Ф.П. Шевченко (голова). — Львів : Світ, 1990. — 520 с.
15. Крушельницька Л.І. Передмова / Лариса Іванівна Крушельницька // Зб. праць наук.-дослід. центру періодики / ред. кол. : М.М. Романюк (відп. ред.) та ін. — Вип. 1. — Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України, 1994. — С. 3—5.
16. Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) / Степан Андрійович Кость. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 514 с.
17. Кость С. Жіноча преса / Степан Кость // Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістики. — 2007. — Вип. 30. — С. 123—141.
18. Лев Василь. Мати Северина Парилле, ЧСВВ / Василь Лев // Український Архів. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові. — Т. ХХІІ. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : НТШ у Нью-Йорку, 1980. — С. 77—79.
19. Мориквас Н. Меланхолія Степана Чернецького : есей / Надія Мориквас. — Львів : Світ, 2005. — 384 ст. + іл.
20. Мудрий Василь. Змагання за українські університети в Галичині / Василь Мудрий ; редактор Олег Романів // Василь Мудрий. Українознавча бібліотека НТШ. — Ч. 12. — Львів ; Нью-Йорк : НТШ, 1999. — 194 с. + іл.
21. На порозі нового року / ред. стаття // Нова Хата. — 1935. — Ч. 2. — С. 2 (Обкладинка).
22. Нога О., Яців Р. Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова. 1860—1998. Матеріали до довідника. До 100-річчя Товариства для Розвою Руської Штуки / Олександр Нога, Роман Яців. — Львів : Українські технології, 1998. — 122 с.
23. О. З. Примітки з приводу конкурсу / Олена Залізняк // Нова Хата. — 1928. — Ч. 7—8. — С. 12.

24. Паишук А. Українська церква і незалежність України: Монографія / Андрій Паишук. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 364 с.
25. Передирій В. Журнал «Нова Хата» як тип видання (1925—1939 рр.) / Валентина Передирій // Зб. праць наук.-дослід. центру ... — С. 79—89.
26. Передирій В. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853—1939 рр.). Анотований каталог / Валентина Андріївна Передирій. — Львів : Мета, 1996. — 192 с. + іл.
27. Показ виробів українського промислу у Львові // Торговля і Промисл. — 1936. — Ч. 6. — С. 1.
28. Раковський Р. Львів — центральна української кооперації / Роман Раковський // Наш Львів. Ювілейний збірник. 1252—1952. — Нью-Йорк : Червона калина, 1953. — С. 170—174.
29. Ріжні вісти // Нова Хата. — 1928. — Ч. 7—8. — С. 9.
30. Ріжні вісти // Нова Хата. — 1928. — Ч. 11. — С. 18.
31. Романів О. Національна вища школа як фактор самозбереження українства / Олег Романів // Мудрий Василь. Змагання за українські університети в Галичині. — Львів ; Нью-Йорк : НТШ, 1999. — С. 7—18.
32. Січинський В. Архітектура і мистецтво Львова / Володимир Січинський // Наш Львів. Ювілейний збірник. 1252—1952. — Нью-Йорк : Червона калина, 1953. — С. 62—74.
33. С. К-а. «Українське Народне Мистецтво» // Нова Хата. — 1926. — Ч. 1. — С. 18.
34. Скопляк Я. Торговля, промисл і організація // Торговля і Промисл / Я. Скопляк. — 1934. — Ч. 2. — С. 1.
35. Сніцарчук Л. Українська преса Галичини (1919—1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Лідія Сніцарчук. — Львів : Відділення «Наук.-досл. центр періодики» АНБУ ім. В. Стефаника, 2009. — 416 с.
36. С. Про Звичайні Загальні Збори кооперативу «У.Н.М.» // Нова Хата. — 1935. — Ч. 21. — С. 4.
37. II Українська Ярмарка в Станиславові // Нова Хата. — 1926. — Ч. 11. — С. 18.
38. Українське Народне Мистецтво на Хліборобській виставці в Стрию // Нова Хата. — 1927. — Ч. 10. — С. 1—2.
39. Фуртак Марія. І знову рік минув ... / Марія Фуртак // Нова Хата. — 1928. — Ч. 12. — С. 22.
40. Шаблій О. Життєвий і творчий шлях Олени Степанів / Олег Шаблій, Олександра Вісьтак // Олена Степанів. Наукові праці. Есе. Спогади / за ред. Олега Шаблія. — Львів : Видавн. центр НТШ, 2003. — С. 10—128.
41. Що таке «У.Н.М.»? // Господарсько-Кооперативний Часопис. — 1922. — Ч. 6. — С. 64.
42. Яка ваша думка? // Нова Хата. — 1934. — Ч. 12. — С. 4—5.
43. Яцив Р. Художник і українське ділове життя Львова 1920—1930-х років: візуальна ідентифікація стосунків / Роман Яцив // Яцив Р. Українське мистецтво ХХ століття: ідеї, явища, персоналії. Зб. статей. — Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2006. — С. 69—93.

Romana Dutka

LVIV COOPERATIVE «UKRAINIAN FOLK ART»: PREREQUISITES OF THE ESTABLISHMENT AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE

Information on the establishment and structure of Lviv cooperative «U.F.A.» has been presented against the background of concise description of separate phenomena in political, economic and cultural development of Western Ukrainian society through 1920—1930s. Under conditions of statelessness and expansion of foreign cultures the cooperative «U.F.A.» had stood for Ukrainians' national distinctness. The cooperative worked on formation of the peculiar Ukrainian modern style of clothing and arrangement of home and the church on the basis of native traditional art as well as on the forwarding of active social position of Ukrainian women.

Keywords: Lviv cooperative «Ukrainian Folk Art», magazine «Nova Khata» («New Home»), Ukrainian embroidery, national identity, Western Ukrainian society of the 20—30's of the 20th century.

Romana Dutka

ЛЬВОВСКИЙ КООПЕРАТИВ «УКРАИНСКОЕ НАРОДНОЕ ИСКУССТВО»: УСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА

Информация о создании и структуре львовского кооператива «Украинское Народное Искусство» представлена на фоне краткого описания отдельных явлений политико-экономического и культурного развития западноукраинского общества 20—30-х гг. XX в. Кооператив «У.Н.И.» отстаивал национальную обособленность украинцев в условиях безгосударственности и экспансии чужих культур. Кооператив работал над формированием своеобразного современного украинского стиля одежды и обустройства жилищ и храмов на основе родного традиционного искусства и над продвижением активной общественной позиции украинских женщин.

Ключевые слова: Львовский кооператив «Украинское Народное Искусство», журнал «Нова Хата», украинская вышивка, национальная идентичность, западноукраинское общество 20—30-х гг. XX века.